

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-71>

УДК 331.556 (477)

УКРАЇНА В ПРОЦЕСАХ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ: АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

UKRAINE IN THE PROCESSES OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION: ANALYTICAL STUDY

Бестужева Світлана Василівнакандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9658-3500>**Козуб Вікторія Олександрівна**кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-8508>**Горобинська Маріанна Володимирівна**кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4296-8234>**Bestuzheva Svitlana, Kozub Viktoria, Gorobynskaya Marianna**
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Однією з характерних рис сучасного етапу розвитку цивілізації стала глобалізація практично усіх сфер суспільного життя. Особливого масштабу розвиток глобалізаційних процесів набув в економічній сфері, результатом чого стало формування єдиного світового господарства та світового ринку. Особливе місце в системі світового ринку належить світовому ринку робочої сили, і, як наслідок, міжнародній трудовій міграції. Проблема міграції в Україні дуже актуальна зараз. Значні геополітичні трансформації справляють вплив на всі без винятку аспекти життя суспільства, зокрема й на міграційні процеси. Підписання Угоди про асоціацію та безвізового режиму між Україною та ЄС спричинили проведення низки важливих реформ у сфері міграційного менеджменту. Водночас, військова агресія росії проти України обумовила масштабні вимушені переміщення населення, глибоку економічну кризу та інтенсифікацію трудової міграції в європейські країни. У Європейському Союзі вперше з 2001 року була впроваджена Директива про тимчасовий захист українців, в якій передбачено надання рівних з його громадянами прав нашим громадянам щодо проживання, праці, навчання, соціального забезпечення та медичної допомоги. В даній статті проведений аналіз сучасного стану та виявлені тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили у світі у цілому та в Україні зокрема, розроблені заходи з удосконалення державного регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні з урахуванням її статусу кандидата у члени Європейського Союзу.

Ключові слова: міжнародна міграція, аналіз, методи, міграційне законодавство, регулювання, розвиток.

Globalization of almost all spheres of social life has become one of the characteristic features of the modern stage of civilization development. The development of globalization processes acquired a special scale in the economic sphere, which resulted in the formation of a single world economy and world market. A special place in the world market system belongs to the global labor market, and, as a result, to international labor migration. The problem of migration in Ukraine is very relevant now. Significant geopolitical transformations have an impact on all aspects of society without exception, including migration processes. The signing of the Association Agreement and the visa-free regime between Ukraine and the EU led to a number of important reforms in the field of migration management. At the same time, Russia's military aggression against Ukraine led to large-scale forced displacement of the population, a deep economic crisis, and the intensification of labor migration to European countries. In the European Union, for the first time since 2001, the Directive on the temporary protection of Ukrainians was implemented, which provides for the provision of equal rights to our citizens in terms of residence, work, education, social security and medical care. The modern functioning of domestic economic entities in wartime is extremely difficult. And one of the most important factors for ensuring

their viability is a workforce of the appropriate level of qualification with the appropriate set of competencies. And it is the state policy that should be aimed at regulating both the volume and the structure of international migration processes in order to achieve a balance of supply and demand in the national labor market. For this purpose, we propose to consider the trends in the development of the world labor market, as they are the ones that shape the future outline of the state migration policy. In this article, an analysis of the current state was carried out and trends in the development of international labor migration in the world in general and in Ukraine in particular were identified, measures were developed to improve the state regulation of international migration processes in Ukraine, taking into account its status as a candidate for membership of the European Union.

Keywords: international migration, analysis, methods, migration legislation, regulation, development.

Постановка проблеми. Актуальність даної теми полягає в тому, що на сьогоднішній день питання щодо міграційних процесів стало глобальним і через нерівнозначний вплив міграції на соціально-економічне становище України вимагає постійного удосконалення, вивчення та покращення систем регулювання трудової міграції задля отримання переваг від участі держави у міграційних процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В нашій країні дослідженням проблем трудової міграції та державного регулювання міграційних процесів займалися різні провідні вчені, серед яких можна виділити: С. Бестужева, Л. Гальків, В. Геєць, О. Грішнова, А. Кредісов, Т. Ковальчук, Е. Лобанова, І. П. Ольшевська, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, А. Подручняк, В. Палова, Д. Сідляр та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних надскладних умовах, спричинених військовою агресією росії проти України, ключову роль у міжнародних міграційних процесах відіграє державна політика з регулювання міграції. Тому розробка заходів з удосконалення міжнародної міграційної політики України з урахуванням її статусу кандидата у члени ЄС є на сьогодні актуальним питанням, вирішення якого лежить у площині аналізу стану та особливостей розвитку як міжнародних міграційних процесів у цілому, так і в рамках нашої країни.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналітичне дослідження процесів міжнародної міграції робочої сили в Україні та розробка рекомендацій щодо удосконалення їх регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний ринок праці характеризується інтенсифікацією міграційних потоків між країнами. За даними щорічного звіту Міжнародної міграції з міграції, у 2020 році кількість міжнародних мігрантів збільшилась порівняно з 2019 роком на 8,6 млн. осіб, а за останні 50 років – майже на 200 млн. осіб [4] (рис. 1).

На думку авторів, така тенденція пов'язана переважно з економічними чинниками, але в багатьох випадках мотивацією для міграції виступають і політичні, і релігійні, і воєнні чинники тощо. У цілому кількість міжнародних мігрантів за останні 50 років не перевищувала 3,6% кількості населення світу.

Для визначення сучасних центрів тяжіння робочої сили у табл. 1 наведені регіональні пріоритети міжнародної міграції у 1995 та 2020 році.

За даними таблиці основними центрами робочої сили є Європа та Азія, Північна Америка кількість іммігрантів в ці регіони складає у 2020 році 81,7 млн. осіб, 71, 1 млн. осіб та 53,3 млн. осіб відповідно. Однак найбільш вагомими показником є частка іммігрантів у загальній кількості населення, який свідчить про дефіцит робочої сили на національному ринку праці та рівень можливої соціальної напруги в країні. Згідно з цим показником в регіональному аспекті найбільш забезпеченими іноземною робочою силою є регіон Австралії та Океанії, де частка іммігрантів у загальній чисельності населення склала у 2020 році 21,2%, Північна Америка з часткою іммігрантів 14,5% та Європа – 10,9% [4].

При цьому порівняно з 1995 роком спостерігається збільшення обсягів міграційних потоків по всіх регіонах світу, що чітко узгоджується із загальносвітовою тенденцією постійного збільшення міждержавних міграційних потоків.

За гендерною ознакою, у 2020 році частка чоловіків у загальній кількості міжнародних мігрантів складала 52,1%, жінок – 47,9%. У 2010 році це співвідношення склало 51,6% і 48,4%, а у 2015 році – 51,7% і 48,3% відповідно. Не зважаючи на таке співвідношення, у світі проблема гендерної зайнятості стоїть дуже гостро. Так, в країнах Південної Азії частка безробітних серед жінок складає 35%, на Близькому Сході та у Північній Африці – 29%, країнах Латинської Америки та Карибського басейну – 19%, країнах Центральної

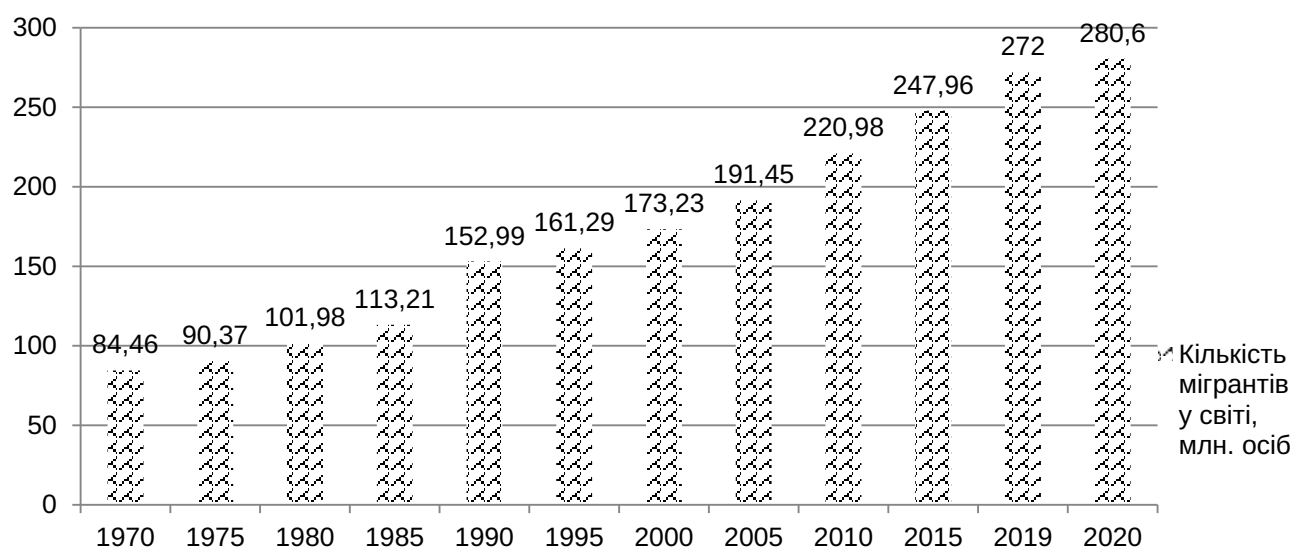

Рис. 1. Динаміка міжнародної міграції у світі за 1970–2020 рр.

Таблиця 1

Регіональні пріоритети міжнародної міграції у 1995 та 2020 році

Регіон	Рік	Імміграційні потоки, млн. осіб	Частка іммігрантів у загальній кількості населення, %
Африка	1995	10,1	1,4
	2020	15,8	1,2
Азія	1995	39,2	1,1
	2020	71,1	1,5
Європа	1995	50,8	7
	2020	81,7	10,9
Латинська Америка	1995	6,2	1,3
	2020	13,3	2
Північна Америка	1995	30,7	10,4
	2020	53,3	14,5
Австралія та Океанія	1995	4,9	16,8
	2020	9	21,2

та Східної Європи та СНГ – 13,4%, країнах Південно-Східної Азії та Океанії та країнах Африки південніше Сахари – 16% [4].

Одним з домінуючих мотивів активізації міжнародних міграційних потоків у світі є досягнення мігрантами за кордоном більш високого рівня власного добробуту і можливість реалізуватись як спеціаліст (при наявності освіти та кваліфікації). На рис. 2 наведені десять найбільш країн світі за обсягами міжнародних грошових переказів іммігрантів.

В десятку країн, які найбільш активно здійснюють міжнародні грошові перекази, входять США (обсяг грошових переказів за кордон у 2020 році склав 68,0 млрд. дол.), Об'єднані

Арабські Емірати (43,24 млрд. дол.), Саудівська Аравія (34,6 млрд. дол.), Швейцарія (27,96 млрд. дол.), Німеччина (22,02 млрд. дол.), Китай (18,12 млрд. дол.), Франція (15,04 млрд. дол.), Люксембург (14,2 млрд. дол.), Нідерланди (13,92 млрд. дол.). Загальний обсяг міжнародних грошових переказів цих десяти країн склав 273,99 млрд. дол. [5].

На рис. 3 наведені десять найбільших країн світі, які одержували міжнародні грошові перекази емігрантів.

В десятку країн-одержувачів міжнародних грошових переказів входять Індія (обсяг грошових переказів з-за кордону у 2020 р. склав 83,15 млрд. дол.), Китай (59,51 млрд. дол.),

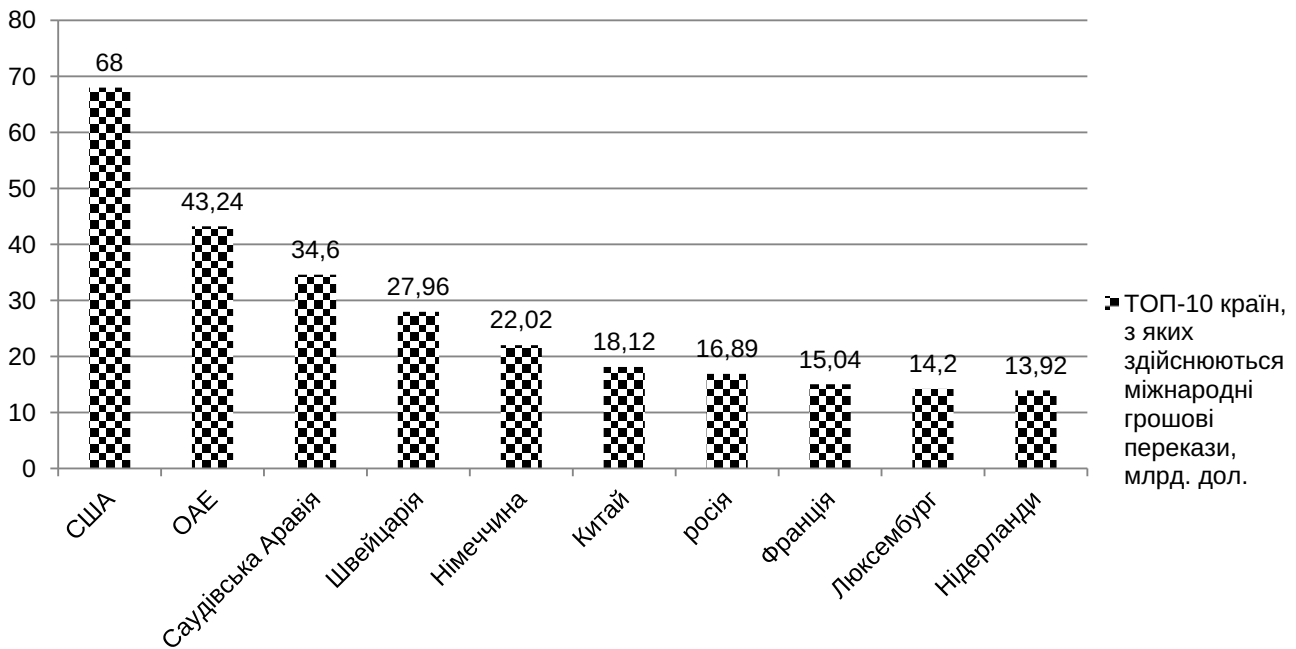

Рис. 2. Топ-10 країн, з яких здійснюються міжнародні грошові перекази

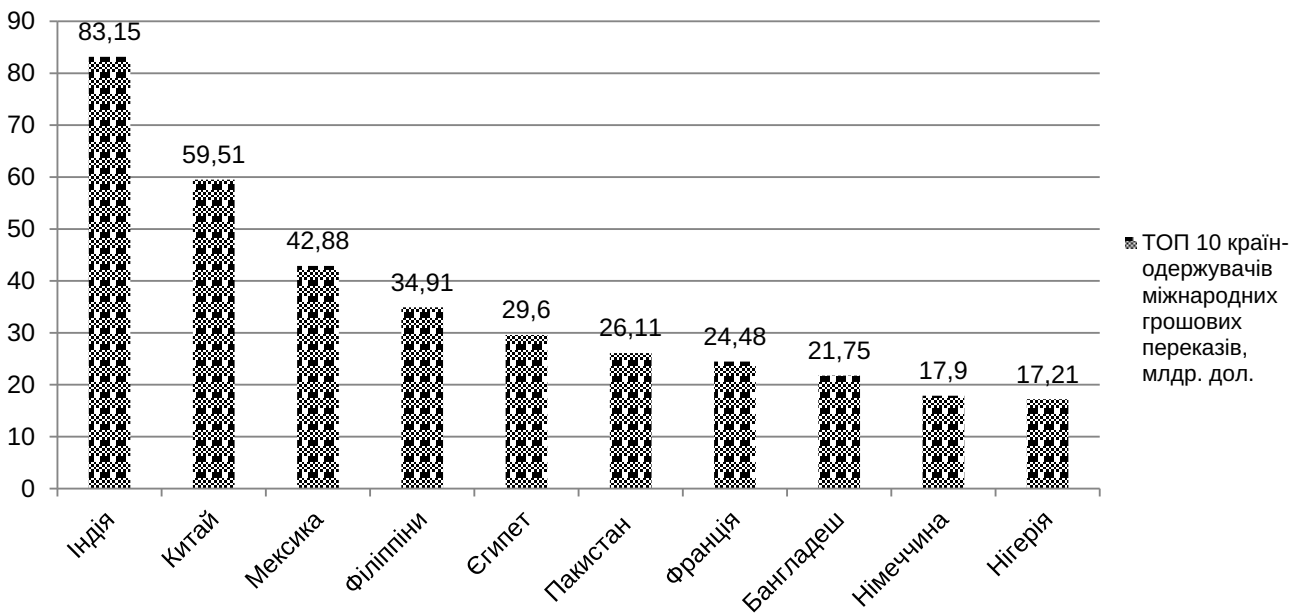

Рис. 3. Топ-10 країн, які одержували міжнародні грошові перекази

Мексика (42,88 млрд. дол.), Філіппіни (34,91 млрд. дол.), Єгипет (29,6 млрд. дол.), Пакистан (26,11 млрд. дол.), Франція (24,48 млрд. дол.), Бангладеш (21,75 млрд. дол.), Німеччина (17,9 млрд. дол.), Нігерія (17,21 млрд. дол.). Загальний обсяг міжнародних грошових переказів в ці десять країн склав 357,5 млрд. дол. [5].

Серед цих країн сім є країнами, що розвиваються, Китай у світовій економіці має свій особливий статус і дві – розвинені країни, що свідчить про інтенсивність міграційних про-

цесів також і в найбільших країнах Європейського Союзу.

Також однією з сучасних тенденцій функціонування світового ринку праці є неухильне збільшення кількості біженців у світі внаслідок посилення напруги та ведення воєнних дій в багатьох країнах. На сьогодні у світі нараховується понад 1,4 млн. осіб (рис. 4). І з кожним роком їх кількість тільки збільшується – порівняно з 2011 роком на 78,8%.

Безумовно, 2015 рік став роком наймасштабнішої вимушеної міграції населення

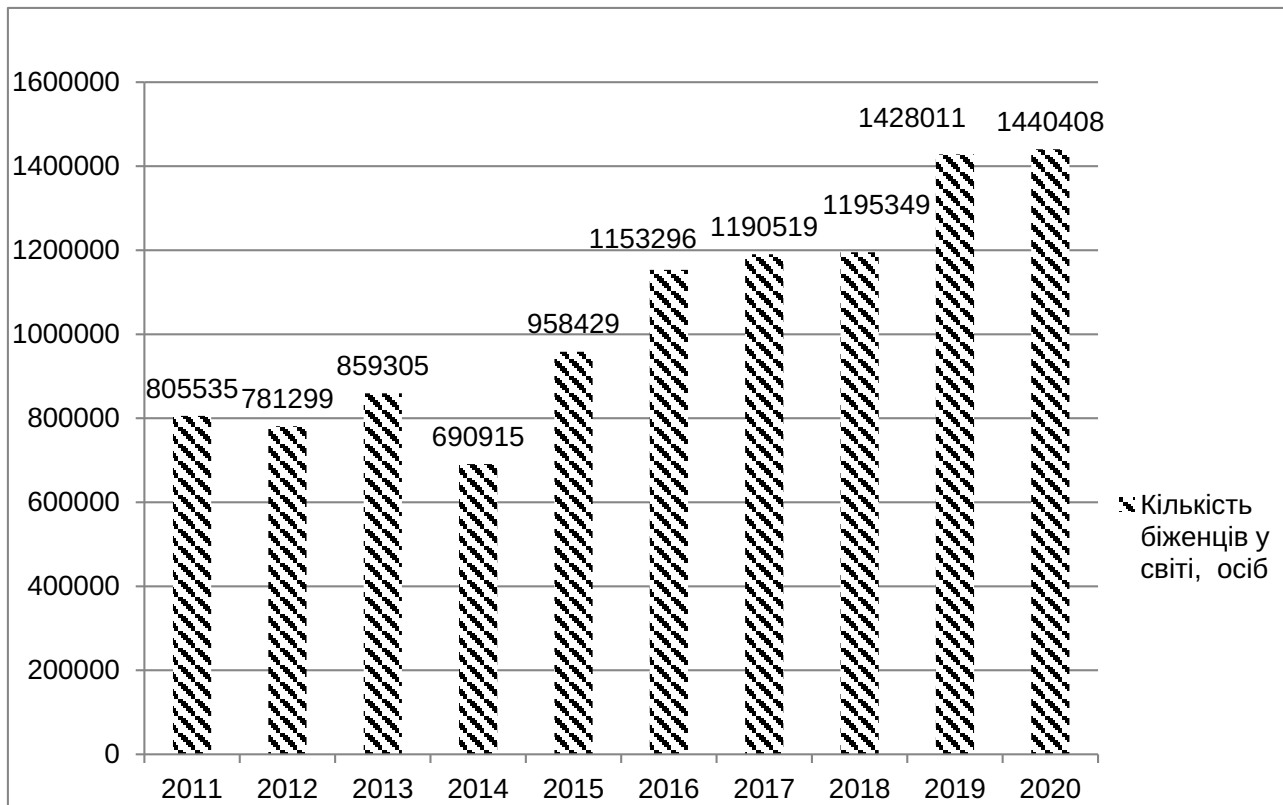

Рис. 4. Динаміка кількості біженці у світі за 2011–2020 рр.

в світі після Другої світової війни – кількість заяв про надання притулку порівняно з 2014 роком збільшилась з 558 000 до 1 000 000. При цьому до країн ЄС надійшло таких заяв в кількості понад 1,2 млн., що вдвічі більше попереднього року (563 тис.). Світовими лідерами серед країн притулку стали Туреччина, Пакистан, Ліван, Іран, Ефіопія, Йорданія, Кенія, Уганда, Чад, Судан. Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок [4].

У 2022 році після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну спостерігається друга наймасштабніша хвиля вимушеної міграції з України, яка спричинила значні зміни як у обсягах та структурі міграції, так і забезпеченості представників вітчизняного бізнесу у кваліфікованих кадрах.

Український ринок праці зазнавав змін протягом багатьох років. Особливо ці зміни стосувалися кількості трудового населення, яке у свою чергу, під впливом різноманітних факторів змінювалося. При чому, якщо протягом багатьох років основними причинами еміграції українців були переважно економічні причини, то цього року – це виключно воєнно-

політичні причини. На рис. 5 наведена динаміка міграції з України за даними ООН.

З наведеного рисунку видно, що протягом всього періоду існування України як незалежної держави обсяги міжнародної міграції були значними – на рівні 5,5–5,9 млн. осіб і тільки у 2022 році кількість мігрантів з країни сягнула 9,5 млн. осіб [3].

Для поглибленого аналізу міжнародних міграційних процесів в Україні в табл. 2 наведені результати розрахунків показників динаміки міжнародних міграційних процесів. Розрахунки були виконані за допомогою табличного процесора Microsoft Excel.

За результатами розрахунків кількість емігрантів з України з кожним роком неухильно збільшується, як і кількість іммігрантів, але більшими темпами, що наведено на рис. 6.

У 2020 році частка емігрантів у загальній кількості працездатного населення складає 36,3%, що на 3% більше попереднього року, а порівняно з 1990 року частка зросла на 13,2%. Частка іммігрантів у загальній кількості працездатного населення у 2020 році складає 29,5%, що на 1,3% більше попереднього року, а порівняно з 1990 роком частка зросла на 0,8%. Тобто маємо тенденцію випередження еміграції на імміграцією, що для національного ринку праці

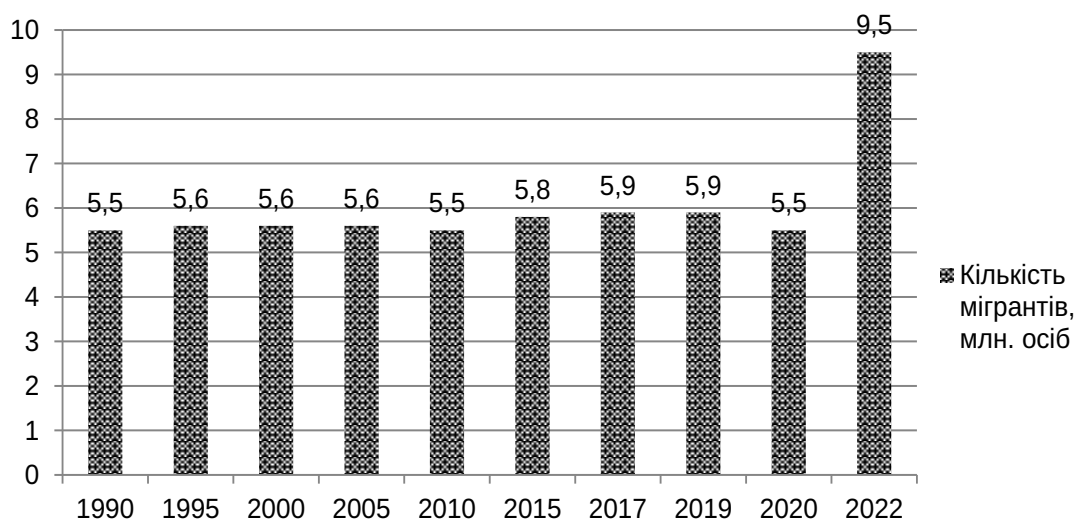

Рис. 5. Динаміка міграції з України за 1990–2021 рр.

Таблиця 2

Показники динаміки міжнародних міграційних процесів в Україні за 1990–2020 рр.

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Кількість емігрантів, млн. осіб	5,546	5,606	5,597	5,568	5,433	5,741	6,139
Кількість іммігрантів, млн. осіб	6,893	6,172	5,527	5,05	4,819	4,915	4,997
Кількість населення в країні, млн. осіб.	51,8	51,7	49,4	47,3	45,78	42,76	41,59
Кількість працездатного населення в Україні, млн. осіб.	24	23,8	22,2	21,8	20,2	17,4	16,92
Міграційне сальдо, млн. осіб.	1,347	0,566	-0,07	-0,518	-0,614	-0,826	-1,142
Частка емігрантів в загальній кількості населення, %	10,7	10,8	11,3	11,8	11,9	13,4	14,8
Частка емігрантів в загальній кількості працездатного населення, %	23,1	23,6	25,2	25,5	26,9	33,0	36,3
Частка іммігрантів в загальній кількості населення, %	13,3	11,9	11,2	10,7	10,5	11,5	12,0
Частка іммігрантів в загальній кількості працездатного населення, %	28,7	25,9	24,9	23,2	23,9	28,2	29,5

створює додаткові труднощі із забезпеченням балансу попиту та пропозиції робочої сили. Причинами такої активізації еміграційних процесів є, насамперед, рівень безробіття в країні.

В табл. 3 наведені розрахункові показники рівня безробіття населення в Україні. Розрахунки були також виконані за допомогою табличного процесора Microsoft Excel.

За результатами проведених розрахунків можна зробити висновок, що рівень офіційного безробіття в країні набагато нижчий за рівень реального безробіття – майже у 9 разів – у 2021 році рівень офіційного безробіття склав

1,8% в той час як рівень реального безробіття – 10,3%, що на 0,4% більше значення попереднього року та на 1,9% – значення 2011 року. За даними Міністерства економіки України на кінець 2022 року рівень безробіття сягне 30%, що обумовлено об'єктивними причинами і насамперед – військовою агресією з боку росії, яка спричинила найбільшу кількість біженців за останні сім років. Так, за даними статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на липень 2022 року у 44 європейських країнах перебуває близько 5,6 млн. біженців з Укра-

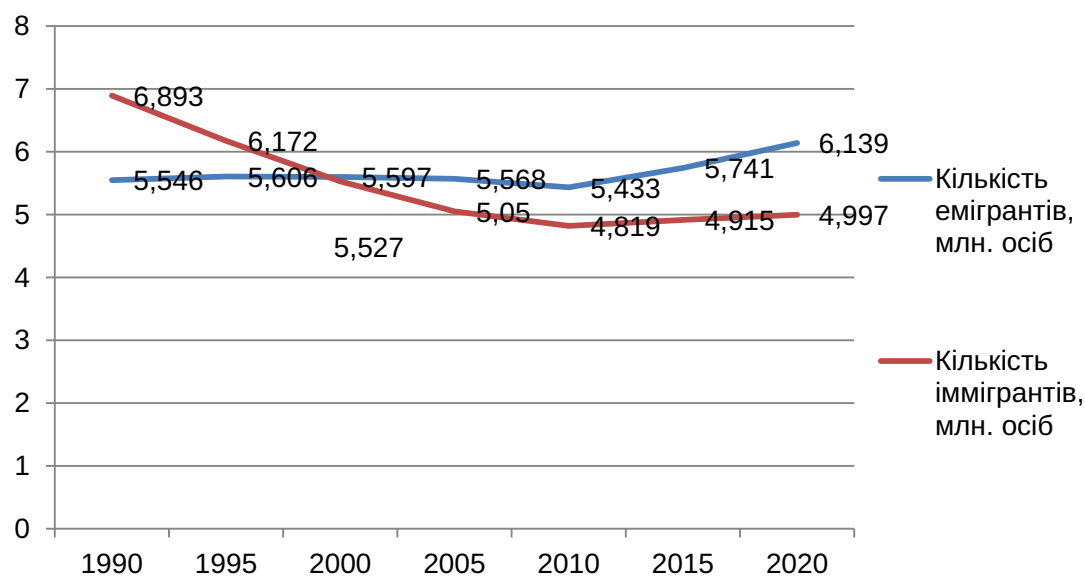

Рис. 6. Динаміка кількості емігрантів та іммігрантів в Україні

Таблиця 3

Розрахункові показники рівня безробіття населення в Україні за 2011–2021 рр.

Рік	Кількість населення в Україні, тис. осіб	Кількість економічно активного населення в Україні, тис. осіб	Кількість зайнятого населення в Україні, тис. осіб	Кількість офіційно безробітного населення в Україні, тис. осіб	Кількість реально безробітного населення в Україні, тис. осіб	Рівень офіційно безробітного населення в Україні, %	Рівень реально безробітного населення в Україні, %
2010	45778,5	20220,7	18436,5	452,1	1704,5	2,2	8,4
2011	45633,6	20247,9	18516,2	505,3	1731,7	2,5	8,6
2012	45553	20393,5	18736,9	467,7	1656,6	2,3	8,1
2013	45426,2	20478,2	18901,8	487,6	1576,4	2,4	7,7
2014	42928,9	19035,2	17188,1	458,6	1847,1	2,4	9,7
2015	42760,5	17396	15742	461,1	1654	2,7	9,5
2016	42584,5	17303,6	15626,1	407,2	1677,5	2,4	9,7
2017	42386,4	17193,2	15495,9	352,5	1697,3	2,1	9,9
2018	42153,2	17296,2	15718,6	341,7	1577,6	2,0	9,1
2019	41902,4	17381,8	15894,9	338,2	1486,9	1,9	8,6
2020	41588,4	16917,8	15244,5	459,2	1673,3	2,7	9,9
2021	41167,3	16666,8	14957,3	295	1709,5	1,8	10,3

їни. З них 3,6 млн. українців отримали тимчасовий захист або подібний статус в країнах, які приймають біженців.

Близько 7 мільйонів осіб були переміщені в межах України, тоді як приблизно 13 мільйонів людей лишаються на територіях, постраждалих від конфлікту, будучи не в змозі виїхати через підвищені безпекові ризики.

У березні 2022 року, через декілька днів після вторгнення росії на територію нашої

країни, країнами Європейського Союзу була вперше з дня її прийняття у 2001 році введена в дію Директива про тимчасовий захист для українців, результатом реалізації якої стало надання українцям таких же прав, як і громадянам європейських країн. Крім того, в країнах ЄС, на відміну від міграційної хвилі 2015 року, не було створено ні одного табору для українських біженців, що є безпрецедентним випадком в історії ЄС.

Крім того, державами ЄС були впроваджені заходи з підтримки українців, а саме:

1) була надана додаткова фінансова допомога країнам, які прихистили найбільше біженців у розмірі 10 млрд. євро, зокрема й Молдові;

2) були надані сусіднім з Україною державам медичних товарів, наметів, генераторів енергії тощо;

3) введена спрощена процедура прикордонного контролю для вразливих груп населення;

4) були створені тимчасові пунктів перетину на кордоні з Україною;

5) розроблені та впроваджені спеціальні програми виплат для українських переселенців.

Важливим кроком поглиблення співпраці України як кандидата в члени ЄС та країнами ЄС є підписання у серпні 2022 року Адміністративних домовленостей щодо співробітництва між Україною і Єврокомісією у межах Європейської міграційної мережі (ЄММ).

Для України таке співробітництво матиме багато переваг, а саме:

1) швидкий обмін актуальною та об'єктивною інформацією щодо ситуації з питань міграції та притулку з країнами ЄС;

2) можливість аналізу сучасних тенденцій міграційної політики ЄС завдяки участі України як спостерігача в засіданнях національних координаторів ЄММ держав-членів ЄС;

3) синхронізація міграційної політики України з міграційною політикою ЄС;

4) консолідація спільних з державами-членами ЄС зусиль щодо подолання міграційної кризи внаслідок повномасштабної війни в Україні;

5) інтенсифікація розвитку спільної міграційної політики держав формату Асоційованого Трію України, Грузії та Молдови в межах ініціативи ЄС «Східне партнерство».

Міграційна політика на рівні держави зводиться до розробки системи заходів і дій держави з регулювання міграційних процесів резидентів і нерезидентів на території своєї країни, стимулювання бажаних і стримування негативних для національної економіки наслідків світової міграції населення і робочої сили. Державне регулювання зовнішньою трудовою міграцією доцільно визначати, як складову державного регулювання економіки, її соціально-економічного напрямку, в контексті демографії і зайнятості населення із врахуванням впливу правового регулювання та основних і конкретних функцій державного управління [2].

Державне регулювання міжнародної міграції кваліфікованих кадрів може здійснюватися прямо чи опосередковано. Прямий вплив на обсяги та напрями міграційних потоків має назву політики штучного стримування, за якого державою здійснюються жорсткі заходи щодо обмеження виїзду чи в'їзду населення, ускладнення процедури отримання дозвільних документів на перетин кордону, обмеження діяльності фірм-посередників з працевлаштування за кордоном.

Опосередкований вплив на міграційні процеси здійснюється у формі політики прихованого стримування і передбачає здійснення заходів, спрямованих на покращення рівня життя та умов праці в країні перебування населення для протидії відпливу персоналу. При задовільному рівню оплати праці, соціального захисту, можливостях професійного та кар'єрного зростання працівники менш схильні розглядати пропозиції щодо роботи за кордоном [6].

Успішна реалізація політики прихованого стримування вимагає більших витрат часу та фінансування, проте дозволяє зменшити відтік персоналу в довгостроковій перспективі і залучити іноземних кваліфікованих фахівців.

Потенціал емігрантів зменшиться тільки тоді, коли в Україні буде досягнутий рівень економічного добробуту. Державна політика повинна бути спрямована не тільки на те, щоб зупинити еміграційні потоки з України, а й створити сприятливі умови для повернення до країни вже постійних трудових мігрантів. Все це вимагає додаткових зусиль, щоб зацікавлені особи могли повернутися в Україну і вкладати кошти в економіку. Активними методами залучення можуть бути податкові пільги чи фінансові гарантії.

Особливу увагу слід приділити проблемі регулювання кваліфікованих кадрів.

Тому пропонуємо комплексний підхід до розробки заходів з удосконалення системи державного регулювання міграції в Україні, яка передбачатиме етапи.

На першому етапі розроблятимуться заходи з вирішення нагальної для нашої країни проблеми – еміграції кваліфікованих кадрів – з урахуванням позитивних та негативних наслідків для національної економіки. Для цього пропонуємо використати теоретичне надбання науковців С. Полковниченко та В. Курочки, в науковій роботі яких чітко визначені основні негативні наслідки еміграції кваліфікованих працівників для України, а саме:

1) втрата суттєвої частки інтелектуального потенціалу країни, що є рушійною силою економічного розвитку, що обумовлює гальмування науково-технічного прогресу, призводить до скорочення виробництва інноваційних розробок і, в кінцевому випадку, негативно впливає на рівень інноваційності економіки України у цілому;

2) погіршення якісних характеристик трудових ресурсів. За рахунок масової еміграції спеціалістів у галузях технічних, медичних і фізико-математичних наук відбувається руйнування вітчизняних наукових шкіл та й усього наукового потенціалу українського суспільства;

3) фінансові втрати – Україна втрачає мільярди доларів США, які були затрачені на підготовку та розвиток спеціалістів-емігрантів. Вартість витрат держави і родини на підготовку вченого до працездатного віку – 800 тис. дол., а фахівця з вищою освітою – 600 тис. дол. За цієї методикою приблизний збиток України від еміграції лише науковців становить приблизно 36 млрд дол., але при цьому методі не враховується потенційна вартість того, що вони могли виробити або винайти [2].

А згідно з міжнародною оцінкою, на підготовку одного доктора наук потрібно 15–20 років і в середньому 1,5–2,0 млн дол. США [8]. Це означає, що кожний висококваліфікований трудовий мігрант збагачує країну свого нового перебування на цю суму;

4) зниження рівня продуктивності праці, що призводить до погіршення конкурентоспроможності країни і послаблення її позиції на світовому ринку;

5) зниження інтелектуального рівня населення, зростання можливості деградації майбутнього покоління [7, с. 18–19].

У цілому еміграція кваліфікованих працівників може становити загрозу для національної економічної безпеки у цілому та сприяти регресу суспільного розвитку.

Позитивні наслідки такої еміграції виникають у результаті поглиблення глобалізації, розвитку глобалізаційних форм суспільного та економічного розвитку, інтелектуалізації праці та створенню підґрунтя до переходу до сьомого технологічного укладу. У цьому зв'язку в якості позитивних наслідків доцільно виокремити наступні:

1) підвищення рівня освіти та кваліфікації студентів за рахунок інтенсифікації участі українських вищих навчальних закладів у програмах академічної мобільності;

2) створення можливостей для формування потужного науково-технічного сектору економіки та підвищення цивілізаційного рівня суспільства за рахунок отримання науковцями та студентами досвіду та нових знань за кордоном;

3) розвиток міжнародного науково-технічного обміну, розробка та реалізація спільних міждержавних науково-технічних проектів сприятимуть поглибленню міжнародних економічних зв'язків між країнами, компаніями, вищими навчальними закладами, що, в кінцевому випадку, сприятиме розвитку глобалізації та формуванню нового глобального простору.

На основі проведеного дослідження на рис. 7 авторами розроблені заходи щодо удосконалення процесу еміграції кваліфікованих працівників в Україні.

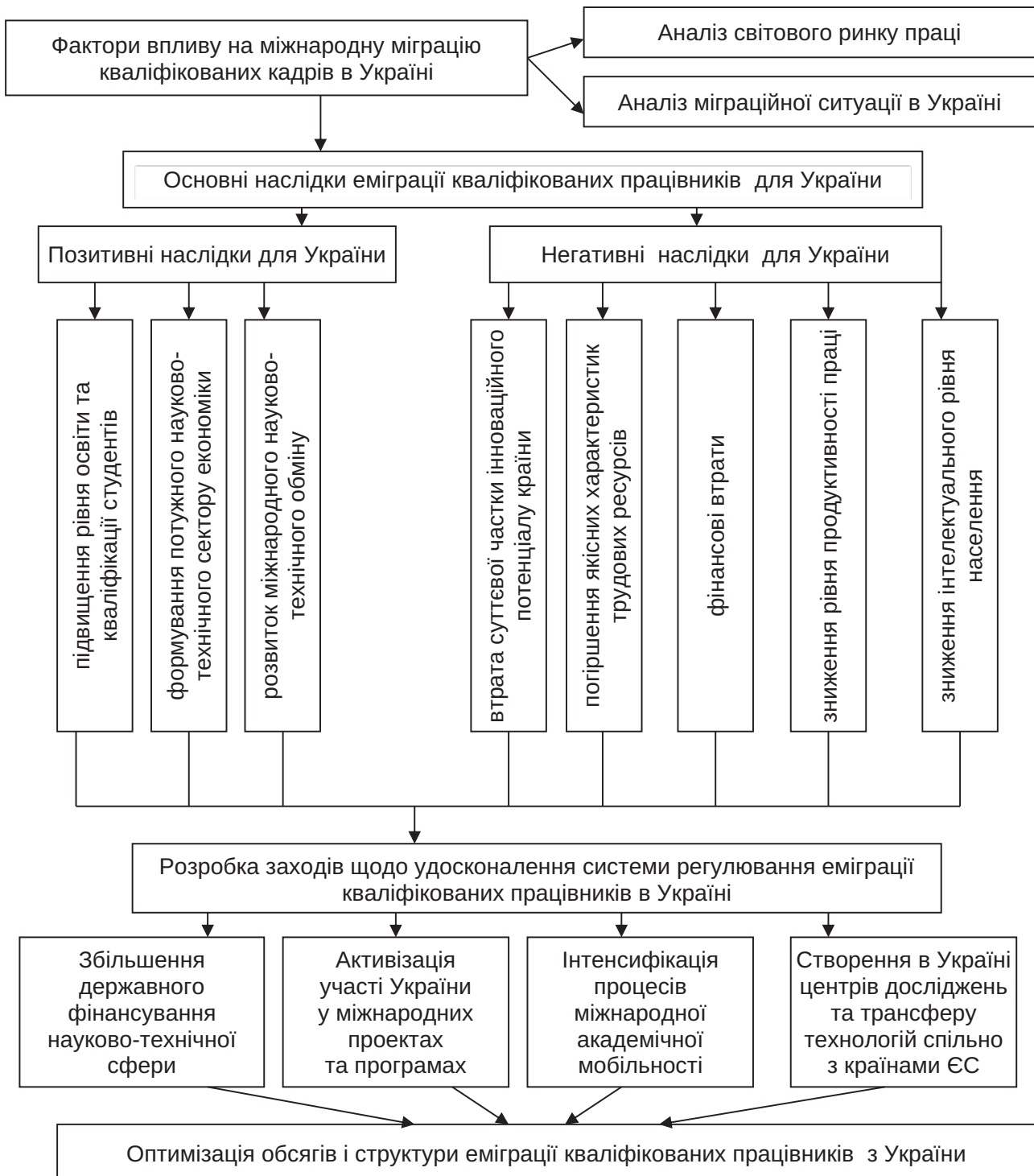
Слід зазначити, що на теперішній час державна політика регулювання міграції кваліфікованих кадрів в Україні не має комплексного характеру.

Не зважаючи на прийняття 12 липня 2017 року Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, в якій в якості другої цілі було визначено зменшення негативних наслідків еміграції з України та збільшення її позитивного впливу на розвиток держави шляхом розвитку можливостей для тимчасового легального працевлаштування за кордоном, просування програм освітнього обміну, забезпечення захисту прав громадян України, які працюють і проживають за кордоном, саме проблема міграції висококваліфікованих кадрів не має відповідних державних важелів щодо врегулювання [9].

Безумовно, впровадження державних заходів щодо заборони еміграції висококваліфікованих кадрів є не ефективним та загрозливим для національних інтересів.

Зазначаємо, що акцентування уваги для створення внутрішніх можливостей науково-технічного розвитку країни є тим підґрунтям, на якому і буде формуватись сучасний державний механізм регулювання процесу відтоку інтелектуального капіталу. Для цього необхідне:

1) значне збільшення державного фінансування науково-технічної сфери з метою створення внутрішніх умов для розвитку інноваційного сектору економіки. З одного боку, це сприятиме трансформації незворотного «відпливу інтелекту» у тимчасовий, а з іншого – стимулюватиме науковців до нових наукових досягнень та розробок і прискорення

Рис. 7. Заходи щодо удосконалення системи державного регулювання еміграції висококваліфікованих працівників в Україні

Джерело: розроблено та запропоновано авторами

їх впровадження у діяльність вітчизняних підприємств;

2) активізація участі України у міжнародних проектах та програмах. Так, у 2015 році Україна приєдналась до нової програми Європейського Союзу з досліджень та інно-

вацій «Горизонт-2020» з загальним бюджетом близько 70 млрд. євро. Ця програма є фінансовим інструментом реалізації ініціативи інноваційного союзу щодо підвищення конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі, її економічного зростання та створення

нових робочих місць. З 1 січня 2021 р. розпочалася Рамкова програма Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» на період 2021–2027 рр. В рамках даної програми передбачається підвищення фінансування науки в ЄС на 50 % для подолання кризи, що спричинена поширенням COVID-19. Загальний бюджет програми «Горизонт Європа» становить 95,5 млрд євро, це на 30 % більше, ніж було виділено на попередню науково-дослідну програму «Горизонт 2020»;

3) інтенсифікація процесів міжнародної академічної мобільності шляхом розширення можливостей для участі студентів, науковців у міжнародних програмах, проектах, навчальних програмах тощо;

4) створення в Україні центрів досліджень та трансферу технологій спільно з країнами ЄС. В якості прикладу слід розглянути практику країн ЄС щодо створення спільних науково-дослідних центрів (JRC) для ефек-

тивного проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та забезпечення конкурентоспроможності європейської наукової продукції на світових ринках. У цих центрах фінансування здійснюється з бюджету Європейської Комісії за рахунок непрямих та узгоджених механізмів, при цьому ЄС виступає у ролі замовника, контролює виконання НДДКР та являє інтереси всього співтовариства.

На другому етапі пропонуємо розробку заходів з удосконалення системи державного регулювання міграційних процесів, яка передбачатиме як нормативно-законодавчі зміни стосовно мігрантів, так і приєднання до міжнародних правових документів, укладання двосторонніх угод, а також фінансові стимули.

У табл. 4 наведені запропоновані заходи з удосконалення державного регулювання міграції в Україні та результати від їх впровадження.

Таблиця 4

Заходи з удосконалення державного регулювання міграції в Україні

Заходи	Результати від їх впровадження
Удосконалення законодавчого забезпечення міжнародних міграційних процесів	Конкретизація заходів державного регулювання еміграції, імміграції та рееміграції
Створення між Україною та країнами ЄС двосторонньої бази мігрантів	Посилення контролю та можливості отримання правильних даних про обсяги, структуру та напрями міграції з України до країн ЄС
Приєднання України як кандидата в члени ЄС до Європейської міграційної мережі	Адаптація національного міграційного законодавства до європейського
Підписання Україною Римського Статуту	Забезпечення прав та основоположних свобод людини для біженців та внутрішньо переміщених осіб
Підписання Україною Глобального договору про міграцію (GCM)	Забезпечення прав і захист інтересів мігрантів незалежно від їх статусу
Підписання Україною Нью-Йоркської декларації	Забезпечення прав і захист інтересів мігрантів, біженців незалежно від їх статусу
Формування державного механізму регулювання процесу відтоку інтелектуального капіталу з країни	Створення можливостей для стримування еміграції кваліфікованих кадрів та підвищення рівня інноваційного розвитку України
Розробка та реалізація державної програми боротьби з корупцією	Забезпечення створення позитивного інвестиційного клімату в державі та покращить економіку
Розробка та реалізація державної програми з рееміграції	Впровадження податкових канікул, податкової «амністії», стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, створення додаткових робочих місць
Створення всеукраїнської гарячої лінії або телеграм-каналу для мігрантів	Забезпечення інформаційної, психологічної та матеріальної підтримки українських мігрантів та осіб-постраждалих внаслідок торгівлі людьми

Джерело: розроблено авторами

Найбільш ефективним і першим способом регулювання міграційних повинен бути процес внесення змін у законодавство. Основним принципом у зміненому законодавстві щодо регулювання міжнародної міграції трудових ресурсів повинен бути такий фактор, як орієнтованість на трудового мігранта, тобто зменшення податкових обтяжень, надання повного соціального пакета, медичне обслуговування, нормування робочого дня, збільшення квот на робочі місця для мігрантів, полегшення процесу отримання робочої візи.

Також важливим моментом може стати впровадження двостороннього регулювання трудової міграції між країнами Європейського Союзу. Для цього необхідно створити одну спільну базу, в якій буде вказана повна інформація щодо мігрантів та яка буде відповідати стандартам України й країн ЄС одночасно, що допоможе пришвидшити процес проходження кордону.

Україна як кандидат в члени Європейського Союзу вже отримала як спостерігач доступ до Європейської міграційної мережі, що має ряд переваг, які розглядались вище, але повноцінне приєднання дасть можливість у перспективі адаптувати вітчизняне законодавство до європейського. Крім того, підписання Україною таких важливих міжнародних документів, як Нью-Йоркська декларація, Глобальний договір про міграцію, Римський статут забезпечить повноцінний захист прав і свобод мігрантів не залежно від їх статусу. Особливої уваги потребують такі запропоновані заходи економічного спряму-

вання як впровадження податкових канікул, податкової «амністії», створення нових робочих місць, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. І саме ці заходи є дієвими для оздоровлення економіки у післявоєнний період.

Висновки. Отже, проведений комплексний аналіз сучасного стану міжнародної міграції робочої сили та міграції висококваліфікованих кадрів в Україні дозволяє стверджувати про сучасне загострення проблеми міграції кваліфікованих працівників. За результатами аналітичного дослідження авторами виявлено, що сучасна державна політика регулювання «відпливу інтелекту» в Україні не має комплексного характеру. Не зважаючи на прийняття 12 липня 2017 року Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, в якій в якості другої цілі було визначено зменшення негативних наслідків еміграції з України та збільшення її позитивного впливу на розвиток держави шляхом розвитку можливостей для тимчасового легального працевлаштування за кордоном, просування програм освітнього обміну, забезпечення захисту прав громадян України, які працюють і проживають за кордоном, саме проблема міграції висококваліфікованих кадрів не має відповідних державних важелів щодо врегулювання. Задля удосконалення системи державного регулювання міграції в Україні авторами розроблено та запропоновано комплексний підхід до розробки заходів з удосконалення системи державного регулювання міграції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бестужева С. В., Золотухіна А. О. Аналітичне забезпечення дослідження міжнародних міграційних процесів в Україні. The IV International Scientific and Practical Conference «*The latest implementation of technologies in education*», November 21–23, Munich, Germany. Pp. 66–72. URL: <https://eu-conf.com/ua/events/the-latest-implementation-of-technologies-in-education>.
2. Омеляненко В.А., Кулініч К.М. Міжнародні процеси інтелектуальної міграції в контексті глобальних інноваційних тенденцій. URL: http://asconf.com/eng/archive_view/103.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <http://iom.org>.
5. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://worldbank.org>.
6. Павлова В.О. Формування міграційної політики України в поєднанні з міжнародною трудовою міграцією. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 309–316.
7. Полковниченко С., Курочка В. «Відплив умів» з України як загроза національній безпеці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 4(8). С. 16–22.
8. Сідляр Д. О. Людський капітал в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С. 232–237.
9. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. URL: <http://me.kmu.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Bestuzheva S. V., Zolotukhina A. O. Analytychne zabezpechennia dosildzhennia mizhnarodnykh mihratsiinykh protsesiv v Ukraini [Analytical support for tracking international migration processes in Ukraine] The IV International Scientific and Practical Conference «*The latest implementation of technologies in education*», November 21–23, Munich, Germany. P. 66–72. URL: <https://eu-conf.com/ua/events/the-latest-implementation-of-technologies-in-education/> (accessed 20.03.2023).
2. Omelianenko V. A., Kulinich K. M. Mizhnarodni protsesy intelektualnoi mihratsii v konteksti hlobalnykh innovatsiinykh tendentsii [International processes of intellectual migration in the context of global innovation trends]. URL: http://asconf.com/eng/archive_view/103.
3. Ofitsiinyi sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Committee of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20.03.2023).
4. Ofitsiinyi sait Mizhnarodnoi orhanizatsii z mihratsii [Official website of the International Organization for Migration]. URL: <http://iom.org> (accessed 20.03.2023).
5. Ofitsiinyi sait Svitovoho banku [Official website of the World Bank]. URL: <http://worldbank.org> (accessed 20.03.2023).
6. Pavlova V.O. (2014). Formuvannia mihratsiinoi polityky Ukrainy v poiednanni z mizhnarodnoiu trudovoiu mihratsiieiu [Formation of migration policy of Ukraine in combination with international labor migration]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 72, 309–316. [in Ukrainian]
7. Polkovnychenko S., Kurochka V. (2016). «Vidplyv umiv» z Ukrainy yak zahroza natsionalnii bezpetsi [The «brain drain» from Ukraine as a threat to national security]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(8), 16–22. [in Ukrainian]
8. Sidliar D. O. (2014). Liudskyi kapital v Ukraini: suchasnyi stan i tendentsii rozvytku [Human capital in Ukraine: current state and development trends]. *Biznes Inform*, 5, 232–237. [in Ukrainian]
9. Stratehiia derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku. [Strategy of the state migration policy of Ukraine for the period until 2025]. URL: <http://me.kmu.gov.ua> (accessed 20.03.2023).